Pedagogiek
NATASCHA NOTTEN
THUIS-
ONDERWIJ

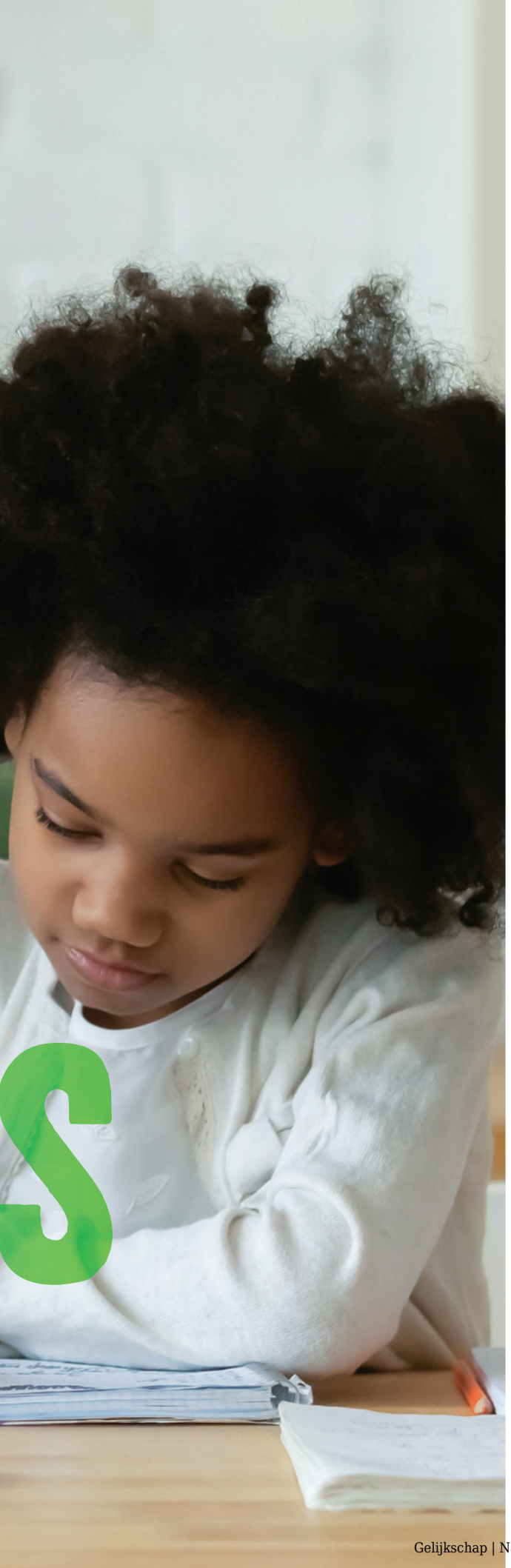

De coronacrisis legt zwakke plekken in onze samenleving bloot. Het al dan niet kunnen bieden van thuisonderwijs is er daar een van. Door de verschillende ervaringsverhalen in de media werd en wordt voor iedereen zichtbaar hoe verschillend de thuisomgeving van kinderen kan zijn. Sommige kinderen zaten de afgelopen maanden met hun ouders aan de keukentafel een strak huiswerkschema door te werken, terwijl leeftijdsgenootjes de enige laptop in het gezin deelden met broertjes en zusjes. Oftewel, de dagelijkse verschillen tussen diverse sociaaleconomische milieus komen door de coronacrisis duidelijk aan het licht. Evenals de gevolgen hiervan voor de opvoeding en ontwikkeling van kinderen.

door **Natascha Notten**

Inmiddels is iedereen, leerkracht of niet, doordrongen van het feit dat er kinderen zijn met grotere onderwijsachterstanden dan hun klasgenootjes, doordat zij vanuit hun gezin niet dezelfde kansen meekrijgen. De eerste onderzoeksresultaten laten zien dat er inderdaad sprake is van een grote sociale ongelijkheid in het thuisonderwijs tijdens de coronacrisis (Bol, 2020). De opluchting bij de opstart van de basisscholen in mei was dan ook om meerdere redenen groot. Bijvoorbeeld omdat bij ouders de druk van het thuisonderwijs wegviel, maar vooral omdat kinderen daardoor allemaal weer hetzelfde

Gelijkschap | Natascha Notten | 24934 | 20200809

*

Pedagogiek

NATASCHA NOTTEN

THUISONDERWIJS IS NIETS NIEUWS, MAAR HET WEGVALLEN VAN GIDSEN WEL

onderwijsaanbod krijgen. Bij de start van de basisscholen na de meivakantie blijkt echter ook dat niet alle leerlingen weer direct naar school komen. Het zijn vooral kinderen uit de lagere sociaaleconomische milieus die niet verschijnen (*de Volkskrant*, 2020). Kortom, de thuisblijvers zijn vaak juist kinderen met een groter risico op onderwijsachterstand, uit gezinnen waar thuisonderwijs minder goed lukt.

Ongelijke kansen, voor, tijdens en na de crisis

Onderwijsongelijkheid en ongelijke kansen in het onderwijs zijn deze dagen dan ook een 'hot' onderwerp. En dat is goed. Want hoewel we in Nederland nastreven dat iedereen gelijke kansen krijgt, en school daar een belangrijke rol in zou moeten vervullen, weten we al langer dat dit niet het geval is (De Beer & Van Pinxteren, 2016). Nu krijgen we de verschillen echter goed te zien. Er is een hardnekkige sociale ongelijkheid, omdat thuisonderwijs altijd al in ongelijke mate wordt aangeboden. Kinderen uit hogere sociaaleconomische milieus hebben sowieso al een streepje voor. Zij worden thuis meer gestimuleerd en gesteund op een manier die aansluit bij de schoolomgeving en -curricula dan kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus. Dat was zo voor de coronacrisis, dat zien we tijdens de coronacrisis, en dat zal na de coronacrisis ook zo zijn. Precies dit mechanisme vormt de basis van de *sociale en culturele reproductietheorie*: het in ongelijke mate krijgen van 'thuisonderwijs' ofwel een opvoeding die 'gunstige' culturele en sociale competenties en vaardigheden overdraagt (Bourdieu & Passeron, 1970).

Gratis laptops

Diverse partijen hebben de afgelopen tijd samengewerkt om kinderen uit de lagere sociaaleconomische milieus thuis van gratis laptops en wifi te voorzien. Inmiddels is er ook de intentie om dit voor deze gezinnen tot een structureel aanbod te maken om zo de ongelijkheid wat terug te dringen (zie bijvoorbeeld de motie Westerveld: bit.ly/2WK5mUK). Hierdoor kunnen ook voor deze kinderen school en de cognitieve ontwikkeling doorgaan, ook in een online omgeving. Het is belangrijk dat deze randvoorwaarden op orde zijn, maar het is slechts een deel van het probleem. Deze kinderen hebben nu in ieder geval toegang tot de lesstof en online schoolomgeving. Maar veel van deze kinderen zullen het nu verder zelf moeten uitvinden. Want ook als kinderen uit verschillende milieus dezelfde cognitieve vaardigheden en digitale hard- en software in huis hebben, hebben zij thuis niet in gelijke mate begeleiding en ondersteuning.

Dit kan te maken hebben met minder competenties en/of meer financiële stress van ouders in lagere sociaaleconomische posities, waardoor zij niet de mogelijkheid en rust hebben hun kinderen te helpen. Maar ook de cultuur en omstandigheden waarin een ouder zelf is opgegroeid, spelen een rol. Zoals kennis van hoe de regels rondom instituties zijn, formeel en informeel. Zo hebben ouders met een lagere sociaaleconomische positie over het algemeen minder ervaring met onderwijs. Zij zijn daarom minder goed op de hoogte van wat er vanuit school verwacht wordt van ouders, maar ook wat ouders van leerkrachten mogen verwachten of wat ze aan hen mogen vragen.

Dit laatste is een belangrijk punt. Want ook als alle randvoorwaarden voor het inhalen en bijhouden van de lesstof thuis in orde zijn, en ook als we straks de hele zomervakantie volplannen met zomerscholen en extra lessen om de 'schade' in cognitieve ontwikkeling in te halen, dan nog ontbreekt het veel

Gelijkschap | Natascha Notten | 24934 | 20200809

kinderen aan een essentiële andere hulpbron: een *culturele gids*, zoals Annette Lareau (2015) het zo mooi omschrijft. Door sociologen wordt dit ook wel aangeduid als sociaal kapitaal: iemand die kan helpen een weg te vinden door deze instituties en materie, en die waar nodig een steuntje in de rug kan geven.

Het ontbreken van een gids

Het zijn juist de kinderen in de gezinnen waar ouders niet goed weten hoe om te gaan met instituties zoals school waarbij de rol van een dergelijke culturele gids zo belangrijk is; iemand die een voorbeeld is van hoe het ook anders kan en die de regels kan uitleggen en hulp kan bieden, zowel aan ouder als kind. De leerkracht kan een dergelijke gids zijn, bijvoorbeeld door de leerling net een extra duwtje te geven of door ouders uit te leggen hoe het uitzoeken van een geschikte middelbare school werkt. Dit valt nu voor een belangrijk deel weg. Andere mogelijke gidsen zijn door de coronacrisis ook in één klap verdwenen en komen maar mondjesmaat weer in beeld, zoals de trainer van het basketbalteam, de ouder van een klasgenootje of de kinderwerker in het buurthuis. Kinderen groeien op en leren in verschillende sociale omgevingen, thuis maar ook op school en in de wijk. Vanuit een toepassing van de theorie van Bronfenbrenner wordt dit ook wel een *leerecosysteem* genoemd (Bronfenbrenner, 1989). Juist het wegvallen van de diversiteit in sociale omgevingen oftewel de versobering van het leerecosysteem tijdens de huidige coronacrisis is vooral voor kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus een probleem.

Want kinderen in lagere sociaaleconomische milieus worden minder ondersteund bij het autonoom zijn, en leren minder goed in gesprek te gaan met volwassenen, zoals leerkrachten. Deze kinderen leren thuis niet goed om hulp te vragen en krijgen het ook niet zomaar aangeboden. Zij zullen het dus zelf gaan oplossen, en daardoor meer drempels tegenkomen en vaker vast blijven zitten dan kinderen uit hogere sociaaleconomische milieus. Echter, weten dat dit zo is, betekent ook dat scholen, organisaties en instellingen in de directe omgeving van deze gezinnen iets kunnen doen. Door letterlijk en figuurlijk naar de kinderen en ouders uit deze gezinnen toe te bewegen, om de sociale en culturele kennis en vaardigheden die zij nodig hebben aan te reiken. Voor opwaartse mobiliteit zijn kruiwagens nodig en als die er thuis niet zijn, speelt de omgeving een grotere rol. Dus de leerkracht of de opbouwwerker in de wijk die tijdens de coronacrisis even op anderhalve meter gedag komt zeggen en een praatje maakt, ook al is het maar heel kort, is om verschillende redenen nu heel waardevol.

Hoe straks verder?

Kortom, om terug te komen op de sociale en culturele reproductietheorie: kinderen en jongeren zijn vanaf medio maart deels of geheel thuis van school, en binnenkort begint de zomervakantie. Dan betekent dit uiteindelijk een half jaar minder inhoudelijk onderwijs, maar ook een half jaar weinig of geen gidsen en kruiwagens voor veel kinderen. En wanneer je 6, 12 of 16 jaar bent, is dat een heel lange tijd.

Hoe gaan we dit weer rechttrekken? In ieder geval niet door enkel aandacht te besteden aan de opgelopen verschillen in kennis, maar door vooral aandacht te besteden aan het mobiliseren van gidsen en coaches. Zowel voor kinderen als voor de ouders, en dan graag zo divers mogelijk. Bijvoorbeeld door het organiseren van zomerscholen met aanbod voor kinderen uit allerlei soorten gezinnen. Want zolang de anderhalvemetersamenleving geldt, komen ouders met verschillende achtergronden niet toevallig met elkaar aan de praat bij de musical op school of op het voetbalveld. Daarom is het belangrijk dat er heterogene activiteiten komen voor een heterogene groep kinderen, ouders en 'gidsen'. Daarin kunnen door middel van kunst, cultuur, sport en spel niet alleen de regels van de betreffende activiteit worden geleerd, maar ook de geschreven en ongeschreven regels rondom instituties. Als we straks toch niet op vakantie kunnen zoals veel gezinnen gewend zijn of gehoopt hadden, is dit wellicht voor iedereen een welkome afwisseling. ✶

NATASCHA NOTTEN is lector Gezonde Samenleving bij hogeschool Windesheim en eigenaar van onderzoeks- en adviesbureau Gelijkschap. Centraal in haar werk staat de intergenerationele overdracht van (on)gelijke kansen, vanuit een sociologisch perspectief. Haar expertise ligt op het terrein van actuele maatschappelijke vraagstukken rondom sociale ongelijkheid.

Naschrift van de redactie: Uit een peiling onder schoolleiders na de gedeeltelijke heropening van de basisscholen, die na afronding van dit artikel werd gepubliceerd, blijkt dat het met de opgelopen achterstanden erg meevalt. Desgevraagd meldt Natascha Notten dat een belangrijke uitkomst van het onderzoek van de Algemene Vereniging Schoolleiders (AVS) is dat sommige leerlingen wel een (ernstige) leerachterstand hebben opgelopen, terwijl anderen juist sneller zijn gegaan. Dit suggereert dat de kloof groter geworden is en vraagt om verdiepend onderzoek.

LITERATUUR

Beer, P. de, & Pinxteren, M. van (Reds.) (2016). *Meritocratie. Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* Amsterdam: Amsterdam University Press (zie: tinyurl.com/y9rk5q8y). ♦ Bol, T. (2020). *Sociale ongelijkheid in thuisscholing tijdens de corona-crisis.* Universiteit van Amsterdam (zie: bit.ly/36elqQF). ♦ Bourdieu, P., & Passeron, J.-C. (1970). *La reproduction. Éléments pour une théorie du système d'enseignement.* Paris, FR: Éditions de Minuit. Engelse vertaling (1977): *Reproduction in education, society and culture.* London, UK: Sage/Theory, Culture & Society. ♦ Bronfenbrenner, U. (1989). Ecological systems theory. *Annals of Child Development, 6,* 187-249. ♦ Hoog verzuim op scholen met veel leerlingen uit de armere gezinnen. *De Volkskrant,* 15 mei 2020. ♦ Lareau, A. (2015). Cultural Knowledge and Social Inequality. *American Sociological Review, 80*(1), 1-27 (doi.org/10.1177/0003122414565814).

Gelijkschap | Natascha Notten | 24934 | 20200809